

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ “СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”
БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ
Катедра Библиистика

свещ. Борис Антонов Борисов

**“Старозаветното свещеничество по чина Мелхиседеков
(екзегетическо изследване)”**

Автореферат

към дисертационен труд за присъждане на
Образователна и научна степен
“доктор”

Професионално направление “Религия и теология” – 2.4

Научна специалност: “Теология - Священо Писание на Стария Завет”

Научен ръководител:
Доц. д-р Ивайло Найденов

София, 2025 г.

Съдържание

Увод.....	2
Мотиви за избора на тема	2
Обект, предмет, методи, цел и задачи на изследването	2
Структура на изследването	3
1. Глава първа: Старозаветното свещенство	3
2. Глава втора: Царят свещеник Мелхиседек.....	4
3. Глава трета: Послание до Евреите и чинът Мелхиседеков	6
4. Глава четвърта: История на въздействието на образа на Мелхиседек	8
Епилог	8
Заклучение	8
Използвана литература.....	8
Приноси	9
Публикации	9

Увод

Мотиви за избора на тема

Настоящото изследване с тема “Старозаветното свещеничество по чина Мелхиседек” е опит да бъде докоснато Божественото единство на двата Завета, като се проследи старозаветната подготовка на една новозаветна концепция. Подобно на всеки свещенослужител и аз желая да постигна по-добро разбиране на новозаветното титулуване на Христос “*Първосвещеник по чина Мелхиседек*” (Евр. 5:10), затова се опитах да обхвамна в пълнота идейните пластове, наслагдащи се в изложената в Послание до Евреите съпоставка на наследственото левитско свещенство с ненаследственото царско свещенство по чина Мелхиседек, което обладава Христос.

Обект, предмет, методи, цел и задачи на изследването

Обект на изследването са множество библейски и апокрифни текстове, свързани със свещенството, с образа на Мелхиседек и със специфичния концепт за царското свещенство. Предмет на изследването е развитието и взаимодействието на някои основополагащи или второстепенни за старозаветната свещеническа мисъл богословски идеи и новата интерпретация, която те получават в Послание до Евреите, кристализирани в разбирането за Христовото Първосвещенство по чина Мелхиседек.

Методите, използвани в изследването, са историко-критическият, структурно-аналитичният и херменевтичният, като са отчетени светоотеческата рецепция на разглежданите библейски текстове и историята на въздействието на образа на царя свещеник Мелхиседек. Цел на изследването е да се проследят богословските измерения на званието “*Първосвещеник по чина Мелхиседек*” (Евр. 5:10).

Задачите на изследването са: запознаване с феномена на старозаветното свещенство и вникване в специфичния светоглед, намиращ израз в Свещеническият кодекс, където централни са темите за очистването на греховете и установяването на богообщение чрез представителството на първосвещеника; проследяване на развитието на представата за вечния свещенически завет в

различните свещенически традиции; изследване на загадъчния образ на библейския Мелхиседек и интерпретацията, която той получава в апокрифните творения от междузаветната епоха; изясняване на представата за царското свещенство в Стария Завет; вникване в синтеза на разгледаните старозаветни представи в Послание до Евреите; проследяване на развитието на образа на Мелхиседек в християнската, иудейската и гностическата литература през първите векове след Христа; проследяване на употребата на модела на царя свещеник Мелхиседек в диалога за отношението между светската и духовната власт във Византия.

Структура на изследването

Изследването се състои от следните части:

Съдържание

Предговор

Увод

Изложение в четири глави, от които:

Глава първа е посветена на старозаветното свещенство;

Глава втора - на царя свещеник Мелхиседек

Глава трета - на Послание до Евреите и чина Мелхиседеков

Глава четвърта - на историята на въздействието на образа на Мелхиседек

Епилог

Заклучение

Използвана литература

1. Глава първа: Старозаветното свещенство

В тази глава е представен феноменът на старозаветното свещенство. При проследяване произхода му се установява, че есенциалната му характеристика е достъпът до богообщение, способността (или разрешението) за навлизане в сферата на божественото и установяване на контакт с Бога. В хода на главата е разгледан намереният израз в Свещеническият кодекс специфичен възглед, според който грехът и нечистотата отделят човека от Бога и трябва да бъдат

премахнати посредством жертвоприношение. Открита е устойчива връзка между представата за очистването на греховете и тази за навлизането в Божието присъствие, където очистването на греховете е условието за навлизане в Божието присъствие. Посочено е реализирането на тази зависимост във връзката между празника Очищение и Юбилейната година и е отчетено, че в богословското си единство те изразяват убеждението, че премахването на греха води до възвръщане към първоначалното райско блаженство, намиращо израз в социален рестарт. Отчетена е връзката между традицията за Страстите Христови в Евангелския разказ и раннохристиянската книжнина от една страна и жертвоприношенията за празника Очищение от друга. Разгледана е ролята на първосвещеника като представител на народа пред Бога и парадигматична фигура, в която народът усвоява опита на богообщението.

Установено е наличие на три свещенически традиции: левитска, ааронидска и садокитска, като последната може да бъде разглеждана като разклонение на ааронидската. При проследяване развитието на тези свещенически традиции в старозаветния канон и извън него се забелязва наличието на една обща идея, а именно тази за вечния свещенически завет, който се сключва заради проявена ревност по чистотата на вярата. В левитските традиции от периода на Втория храм е открита тенденция за проециране на полученото като вечен завет свещенство в небесната реалност, поради невъзможността това свещенство реално да се практикува в овладения от садокитите храм и при отсъствие на други светилища. Отчетено е усвояването на тези традиции в Кумран от на свой ред изгонените от храма садокити, които в антихасмонеиската си риторика развиват очакването на двама Месии - цар и свещеник.

2. Глава втора: Царят свещеник Мелхиседек

В тази глава първо е разгледан разказът от Бит. 14, представящ срещата между Аврам и Мелхиседек, първият свещеник, споменат в Библията. Акцентира се върху характерните особености на Мелхиседековото свещенство в Стария Завет, а именно съчетанието му с царската власт, липсата на свещеническо родословие, нееврейския произход и култовата употреба на вино. Не е изразено категорично становище относно спорните въпроси за автентичността на перикопа Бит. 14:18-20 и за идентификацията на град Салим с Иерусалим. Без да

бъде постулиран, вторичният характер както на епизода, така и на отъждествяването, е допуснат. Предположено е съществуването на една древна северна традиция за царственото свещенство на ханаанеца Мелхиседек, в която свещеническото благословение е обвързано с военната победа, а виното има важна култова роля. Отчетена е връзката на срещата между Аврам и Мелхиседек от Бит. 14 със завета, който Бог сключва с Аврам в Бит. 15, като се предполага един вселенски обхват на този завет.

Анализиран е Пс. 109. Опитите той да бъде датиран през Макавейския период са оценени като необосновани и е защитена тезата, че хасмонейците актуализират една стародавна традиция, която е подходяща за настоящата ситуация. Установено е, че в периода на ранната монархия царят е носил титлата *“свещеник навеки по чина Мелхиседеков”* (Пс. 109:4). Вероятно още Давид приема тази титла - в стремежа си да обедини дванайсетте колена, той внася Ковчега на Завета в новата столица и при наличието на двама първосвещеника, самият той се явява обединяващата фигура.

Разгледано е обещанието на Яхве към израилтяните да Му бъдат *“царство от свещеници”* (Изх. 19:6) и се достига до заключението, че това обещание се отнася към целия народ. Като същност на това царствено свещенство се откроява опитът на богообщението, който намира парадигматичното си изражение в богослужението. Анализирани са първите глави на книга Битие, където светът е Божи храм, а човекът - Божият представител в него (Бит. 1) и където първият човек Адам е обрисован като носител на царското свещенство: той обитава райската градина - архетипното светилище и в него има живия опит на богообщението (Бит. 2). След грехопадението възможността за участие в този опит е загубена, но нейното възстановяване се търси в серията от завети, сключени между Бога и Неговите избраници. Като приемат условията на Синайския завет, евреите получават възможността да общуват с Яхве по непосредствен начин, да ядат и пият в Негово присъствие. Отчетено е своеобразното загатване на вселенския характер на Синайския завет в появата на мадиамския вожд-свещеник Йотор непосредствено преди сключването му, аналогично на появата на салимския цар-свещеник Мелхиседек преди сключването на завета с Аврам.

Проследено е развитието, което образът на Мелхиседек търпи в иудаизма от периода на Втория храм и е установено наличието на две паралелни традиции,

едната от които представя Мелхиседек като човек, какъвто е той и в библейския канон, а другата го приема за небесен пратеник. От разгледаните текстове най-значими са *Legum Allegoriae* на Филон Александрийски, където Мелхиседек е идентифициран с Божествения Логос, и 11QMelch, където Мелхиседек е издигнат в ранг на ангел, Божи вестител на есхатологичния Юбилей и репрезентация на Бога. Отбелязано е, че зле запазените Видение на Амрам и Песните за съботната жертва по всяка вероятност съдържат същите идеи.

3. Глава трета: Послание до Евреите и чинът Мелхиседек

Първата точка от тази глава се занимава с въпроса за адресатите на Послание до Евреите. Анализирани са приликите и разликите между кумранското богословие и това на посланието. Достига се до извода, че вероятно има само частична зависимост между тях, като в Послание до Евреите творчески е преработена общата за иудейската апокалиптика представа за небесното богослужение, но схващането на автора на посланието за Христос като Небесен Първосвещеник все пак е подготвено от кумранския идеен контекст, в който се очаква свещеник-Месия и в който свещенството на Левий се мисли в небесни категории. Представените сведения са необходими, за да може теологията на посланието да бъде осмислена в контекста на религиозно-културния климат на своята епоха.

В главата е предложен екскурс, разглеждащ въпросите за авторството и датировката на Послание до Евреите. Не е заета категорична позиция по нито един от тях. Не се настоява на Павловото авторство, но се приема, че богословските идеи, изразени в посланието, вероятно принадлежат на св. ап. Павел, поради множеството паралели с други негови послания. Въз основа на идейните сходства между Послание до Евреите и предсмъртната реч на св. Стефан от Деян. 7 е предложена хипотезата, че двата текста принадлежат към едно и също направление на християнската мисъл, в което постепенно се развиват концепциите за незначителността на земния култ и настоящата опасност от повторение на модела на неподчинение спрямо Бога, многократно наблюдаван в историята на Израил. Датировката преди 70 г. сл. Хр. е оценена като най-разумна, поради отсъствието на темата за разрушения храм, която би се вписала отлично в аргументацията на автора. Предложената в екскурса информация допринася за

правилното ситуиране на Послание до Евреите и изложения в него концепт за Христовото първосвещенство по чина Мелхиседек в многообразието от религиозни представи, с които борави оформящото се през I в. сл. Хр. християнско богословие.

В следващата точка е посочено централното място, което концептът за Мелхиседековото свещенство заема в идейната градация на Послание до Евреите. Представена е тезата на о. Павлин Събев за Христос от Послание до Евреите като мидраш към Тора.

В трета точка са отличени основните богословски идеи в посланието, а именно: превъзходството на Христовото свещенство по чина Мелхиседек над левитското свещенство и произтичащия от това превъзходство нов завет, който заменя стария; новият завет, за който пише прор. Иеремия (Иер. 31:31-34), влиза в сила след Христовата смърт, която е единствена по рода си жертва, премахваща нуждата от жертвоприношенията според Моисеевия закон, които са само предобраз на Христовата жертва (прави впечатление освобождаването на мотива за завета от този за ревността - пълното отсъствие на последния е качествен скок, предвид неразривната връзка на двата мотива в старозаветната свещеническа мисъл); фигурата на Мелхиседек е използвана в старозаветния ѝ контекст (Бит. 14:18-20 и Пс. 109:4) и е представена като първообраз на Христос по отношение на Неговата безначалност и безкрайност като Син Божи; Мелхиседек в Послание до Евреите е човек, а не ангел, какъвто е в някои кумрански текстове; противопоставянето на левитското и Мелхиседековото свещенство, както и на стария и новия завет, са придружени от противопоставяне на закона и клетвата; засилената употреба на Пс. 109 имплицитно задава царската конотация на Христовото свещенство; апокалиптичните и неоплатоническите представи са органично синтезирани, като светогледът е в по-голяма степен автентично иудейски, а елинистичното влияние, което се долавя в съпоставките между едното и множественото, на вечното и временното, е по-скоро повърхностно, речево и допринася повече за дооформянето и изразяването на идеите, отколкото за пораждането им; празникът Очищение е използван като предобраз на влизането в Божието присъствие, което е достъпно за вярващите в Христос след Неговата жертва.

4. Глава четвърта: История на въздействието на образа на Мелхиседек

В последната глава е проследено развитието, което образът на Мелхиседек търпи в иудейската и християнската религиозна мисъл. Разгледани са равинската идентификация на Мелхиседек със Сим, историята за английското зачатие на Мелхиседек във Втора книга Енох, гностическият мит за Мелхиседек като посредник между материалния и духовния свят, както и сектата на Мелхиседеканите, които почитат Мелхиседек като небесна сила, превъзхождаща Христос. Отчетено е, че светите отци на Църквата отхвърлят всички тези вярвания, като единствено изключение прави св. Ефрем Сирий, който приема идентификацията на Мелхиседек със Сим, поради голямата ѝ популярност сред евреите през IV в. сл. Хр. Светоотеческото тълкуване се придържа към каноничната Библейска представа за Мелхиседек и го възприема като предобраз на Христовото свещенство, което не почива на човешко унаследяване. Забелязано е, че от III в. сл. Хр. в Църквата се появява типологичното разбиране за изнесените от Мелхиседек хляб и вино като предобраз на Евхаристията.

Епилог

Проследено е развитието на идеята за императора-свещеник във Византия и употребата на модела Мелхиседек в този контекст.

Заключение

В заключението са повторени изводите от работата.

Използвана литература

Използваната литература включва общо 208 заглавия: 35 извора и 173 изследвания, от които 52 на кирилица, 120 на латиница и 1 на гръцки език.

Приноси

1. Извършена е цялостна систематизация на старозаветното свещенство въз основа на трите основни традиции – левитска, ааронидска и садокитска, като са изяснени техните богословски и исторически взаимовръзки.
2. Проследено е развитието на образа на Мелхиседек в иудейската, християнската и гностическата традиция, което разширява полето на старозаветната и междузаветната библеистика. Разработено е специфичното тълкуване на образа на Мелхиседек като предобраз на Христос – Първосвещеник и Цар, чрез което се разкрива типологичната връзка между Стария и Новия Завет.
3. Въведено е оригинално разбиране за връзката между „свещенство“ и „завет“ в старозаветния контекст, разгледано като основа за новозаветното учение за Христовото свещенство.
4. Приложен е интердисциплинарен подход, съчетаващ историко-критически, херменевтичен и светоотечески метод, както и сравнителен анализ между каноничната и апокрифната литература.
5. Формулирана е богословска концепция за свещенството като посредничество и богообщение, реализирано съвършено в Христос – Първосвещеник по чина Мелхиседеков, с което трудът допринася за съвременното православно богословие.

Публикации

1. Динамика на старозаветното свещенство от Аарон до Садок. В: Богословска мисъл, София, 2023, с. 157-169.
2. Мелхиседек, първообразът на Христос (Екзегетическо изследване на Бит. 14:18-20 с оглед едноименната статия на Боян Пиперов). В: Сборник изследвания върху Стария Завет. Библиотека Библика, т. 13, София, 2024, с. 11-32.
3. Старозаветни елементи в молитвите при обличането на свещеника в Православната Църква. В: Християнство и култура, бр. 1 (188), 2024, с. 82-86.
4. Царственото свещенство в Стария Завет. В: Християнство и култура, бр. 6 (193), 2024, с. 69-76.
5. Царственото свещенство в Стария Завет (II-ра част). В: Християнство и култура, бр. 7 (194), 2024, с. 66-71.

